

kulturskaparna

Texter om lösningar

2010-09-20

uppdaterad 2010-12-13

Innehåll

1 Exempel på lagliga alternativ	3
Litteratur/text/bild	3
Musik	3
Film	4
TV	4
Radio	5
Alternativa betalningsmodeller	5
Flattr	5
2 Avtalslicens	6
3 Generell avtalslicens – Särskild avtalslicens	7
4 PKE	8
5 ”Stim-modellen”	9
Stim-modellen även på andra konstområden	9

1 Exempel på lagliga alternativ

De lagliga alternativen för spridning och tillgängliggörande av upphovsrättsskyddat material har vuxit till sig och flera har etablerat sig som viktiga kanaler för att kunna ta del av kultur på internet.

Man kan dela upp dessa kanaler på olika sätt, exempelvis efter dess betalningsmodeller, dess teknik eller dess innehåll. Vi har i denna uppställning valt det senare alternativet – dvs. att försöka visa på lite olika exempel genom vilka innehåll tillgängliggörs med olika lagliga licensieringslösningar/tjänster. Vi har i det följande valt att inte omnämna de, naturligtvis, lagliga försäljningskanaler som olika typer av producenter erbjuder för sina egna produkter.

Litteratur/text/bild

De lagliga licensieringslösningar som finns på text- och bildområdet är många och olika till sin natur. De största licensieringslösningarna som finns inom områdena har sitt stöd i olika avtalslicensordningar. Detta inkluderar bland annat möjligheten för skolor och företag att kopiera delar av litterära verk, möjlighet för arkiv, museer och bibliotek att digitalisera delar av sina samlingar samt möjlighet för radio och tv att på olika sätt tillgängliggöra litterära verk och bildmaterial, exempelvis genom uppläsning och visning.

I alla dessa avseenden har den som tillgängliggör materialet tecknat licensavtal med rättighetshavarnas organisationer. Även i de avseenden som inte täcks in av nuvarande avtalslicenser så erbjuder rättighetsorganisationerna på text- och bildområdet enkla licensieringslösningar, exempelvis för de som vill digitalisera eller på annat sätt tillgängliggöra större samlingar.

Många av de tjänster som finns på nätet är gratis för slutkonsumenten även om upphovsmannen ersätts via den som tillhandahåller tjänsten, det kanske bästa exemplet för detta är de tjänster som erbjuds av bibliotek och liknande institutioner. Det vanliga utlånet av en fysisk bok på bibliotek kompenseras via staten.

På det **litterära området** finns det försök att nå heltäckande lösningar för exempelvis streamade tjänster, jämför med Spotify. Längst i detta utvecklingsarbete har företaget bakom tjänsten Storytel kommit, som mot en månadskostnad ställer sin katalog av ljudböcker till förfogande för lyssnaren. Storytel erbjuder även att lyssnaren för en viss summa lyssna på en ljudbok per månad. Rättigheterna har i detta avseende lösts direkt med förlagen.

Inom **bildkonstens område** erbjuder BUS enkla licensieringslösningar till museer, kommuner, landsting, fastighetsägare och andra så att dessa kan digitalisera samlingar och lägga ut dem på internet, vilket gör att hemsidornas innehåll visas och sprids lagligt.

Musik

Spotify är den mest kända tjänsten där man genom avtal med skivbolag och förvaltningssällskap får tillstånd att sprida musik. Tjänsten är nu under internationell etableringsfas. Spotify bygger på tre olika betalningsmodeller; en gratistjänst där konsumenten får tåla reklamavbrott (annons), en betaltjänst om 99 kr per månad som ger en reklamfri uppspelning (premium) samt en 24-timmarsavgift (dagspass). Spotify har vuxit snabbt och blivit populär tack vare sin tillgänglighet och

breda repertoar. Kritik har riktats från artister mot låga ersättningar trots omfattande nyttjande. Kritiken har bemötts med förklaringen att betalströmmarna kommer att öka efter hand vilket kommer att leda till högre ersättningar.

Film

Voddler är den mest kända lagliga tjänsten för streaming av film. Voddler startade i mars 2009 och har sedan dess strömmat ungefär en miljon filmer. Tjänsten bygger huvudsakligen på reklamfinansiering för mer än 90 % av titlarna (annonser) och i viss mån på uthyrning av film. Företaget har enligt egen uppgift 400 000 svenska kunder anslutna.

Ameibo är en tjänst där konsumenten mot betalning kan se en film (streaming) eller ladda ned den (download). Det intressanta är att den som äger filmen laddar upp den och bestämmer priset för streaming/download och samtidigt kan den som laddat ned en bitTorrent fil sprida denna och få ersättning för detta, ersättningen utgår för antal nedladdningar som görs samt för de rekommendationer som leder till nedladdning. Tjänsten tar fasta på både det decentraliserade spridningssättet som bitTorrent tekniken bygger på och dess sociala sätt att sprida kunskap om vad som finns att använda.

En tredje intressant tjänst är Mubi, (www.mubi.com), ett slags "online-cinematék" i communityform som erbjuder smalare filmer, ofta med anknytning till filmfestivaler. Man har sju dagar på sig att se filmen man betalat för och kan se den hur många gånger som helst under den tiden. Det finns ett mindre gratisutbud, medan de flesta titlar kostar runt \$5. Tjänsten startades 2007 och samarbetar med Celluloid Dreams, The Criterion Collection och Costa Films, samt får bidrag från MEDIA Programme of the European Union. Tjänsten har omkring 40 000 medlemmar och är inte minst intressant eftersom den inte sysslar med den "mainstream" en del hävdar är det enda som finns tillgängligt via lagliga tjänster.

TV

Alla större TV-kanaler har idag en Play-tjänst. Tjänsten innebär att man kan se programmet via sin dator, huvudsakligen efter det att programmet visats men i vissa fall även som tester etc. före sändning.

SVT Play är den mest framgångsrika tjänsten och kännetecknas av brett innehåll som är reklam- och kostnadsfritt. Rättigheterna är lösta genom avtal med kulturskaparnas organisationer och i vissa fall med producentorganisationerna. Det innebär att huvuddelen av det som sänds ut i SVT/UR kan visas via Play, dock inte filmer.

TV4 Play startar med flera reklamavsnitt innan det önskade programmet visas. Även TV3, TV6 och flera andra kommersiella kanaler har dessa tjänster. Genomgående för alla är att film i allmänhet inte ingår i tjänsten.

Flera av kabeloperatörerna planerar nu eller testar ondemand tjänster av typ catch-up eller start-over, vilket innebär att ett program kan begäras in för visning via teven i nära anslutning till den ursprungliga visningen. Dessa tjänster tar fasta på det som brukar kallas time-shift, dvs. att man vill se ett program än annan tid än den tabblåagda. Hur dessa tjänster kommer att finansieras är ännu

oklart; för slutkonsumenten kan det bli fråga om tillägg till kabel-tv avgiften eller en kostnadsfri tjänst.

Radio

SR har en liknande tjänst som SVT där program streamas från en server. I många fall kan även program laddas ned via en pod-funktion som möjliggör lyssnade i Iphone eller liknande apparat.

Precis som för "vanlig" radio och för webb/pod-radio har rättigheterna lösts genom avtal med rättighetshavarnas organisationer.

Alternativa betalningsmodeller

De vanligaste betalningsmodellerna för de legala tjänsterna är att man som distributör erhåller rättigheterna via avtal med organisationer som företräder rättighetshavarna och slussar betalning till rättighetshavarna i enlighet med vad som anges i avtalet. Så fungerar t ex Spotify, SVT Play, Voddler med flera. En ny betalningsmodell lanseras under namnet **Flattr** som innebär att man genom direkta betalningar ska tillfredsställa kravet på ersättning.

Flattr

Systemet bygger på att skapa en relation mellan kreatören och användaren. Kreatören lägger till en Flattr knapp till sitt verk. Användaren skapar ett Flattr konto och sätta in en valfri summa pengar på detta. Användaren kan sedan klicka på kreatörernas Flattr knappar och därmed bokas en betalning till kreatören. Vid slutet av månaden delas användarens summa på samtliga klick som gjorts under månaden, är det bara ett klick går användarens pengar dit är det flera får de dela på den. Tanken är att många bäckar små ska ge en stor Å. Frågorna är många kring systemet, t ex om det är fler som gör anspråk på att vara kreatörer till ett verk (vilket är fallet med musik, film) och lagligheten kan ifrågasättas. Flattr, som ägs av Peter Sunde, f.d. Pirate Bay, tar enligt tjänstens villkor ut en avgift om 10 % på insatta medel.

2 Avtalslicens

Ibland får man anledning att hantera stora mängder rättighetshavare, stora mängder verk och/eller särskilt komplexa verk eller medieprodukter. Istället för att teckna avtal med alla dessa individuellt, kan man genom **avtalslicensen i upphovsrättslagen** överlåta åt en representativ organisation att träffa avtal i rättighetshavarnas ställe. Exempelvis bygger en tv-produktion ofta på ett mycket stort antal upphovsmäns och utövande konstnärers medverkan. Det skulle vara ohållbart att försöka skaffa alla bidragande rättighetshavares tillstånd individuellt för vidareändning av tv i kabel-tv-näten.

Avtalslicensen utvidgar under vissa förutsättningar ett avtal till att omfatta även rättighetshavare som inte företräds av den organisation som ingått avtalet. Detta innebär att den som använder något med stöd av avtalslicenstillstånd inte behöver frukta att någon kan hävda att tillstånd inte lämnats, eller att någon vill ha ytterligare ersättning. Alla sådana anspråk skall enligt bestämmelserna riktas mot den organisation som lämnat tillståndet.

Samtidigt som avtalslicensen möjliggör användande som skulle vara svårt att ordna annars, utgör den i viss bemärkelse en inskränkning i den grundläggande ensamrätten. Därför innehåller de flesta avtalslicensbestämmelser en möjlighet för en berörd rättighetshavare att meddela förbud mot nyttjandet. Vidare innehåller bestämmelserna långtgående regler om utanförståendes rätt till ersättning.

Avtalslicensen är en gammal speciell nordisk rättsfigur som först nyligen har väckt intresse och börjat få spridning utanför Norden. I stort sett samma uppsättning av avtalslicensbestämmelser finns i alla fem nordiska länder.

3 Generell avtalslicens – Särskild avtalslicens

Sedan några år finns i Danmark en särskild avtalslicensbestämmelse med mer flexibel tillämpning. I Danmark kallas det *Generell avtalslicens*. Motsvarande bestämmelser diskuteras också i övriga nordiska länder och i Sverige har utredaren Jan Rosén lämnat förslag på en svensk variant inom ramen för upphovsrättsutredningen.

Grundkonceptet är detsamma som i de befintliga specifika avtalslicenserna i de olika länderna, nämligen att avtal med en representativ organisation ges utsträckt verkan. Skillnaden är att man ska kunna slippa en utdragen lagstiftningsprocess för varje område. Istället ska ett avtal mellan en representativ organisation och nyttjarna för ett väldefinierat nyttjande kunna erhålla avtalslicensverkan om ett visst antal kriterier är uppfyllda.

Skälen till att införa en sådan flexiblare ordning är att den tekniska utvecklingen går snabbt och är mångfacetterad. Ordningen har också fördelen att det lägger större ansvar på marknadens aktörer att tillsammans skapa fungerande lösningar. På så vis blir det enklare att utforma konkreta ordningar.

4 PKE

Bestämmelserna om Privatkopieringsersättning i upphovsrättslagen är en kompensationsordning. Motsvarande ordningar finns i de flesta länder i EES och i Sverige förvaltas systemet av Copyswede.

Det som kompenseras för är de bortfallande inkomster genom kommersiell exploatering som är resultatet av att det enligt upphovsrättslagen finns en rätt att på vissa villor kopiera skyddat material för privat bruk utan att inhämta tillstånd eller betala ersättning. Formellt sett är PKE ett sätt för en stat att uppfylla förutsättningarna för att enligt internationella konventioner överhuvudtaget kunna ha en rätt till sådan privatkopiering.

Det är den som tillverkar eller importerar anordningar som är särskilt ägnade till privatkopiering, dvs den som tjänar på att det finns en rätt till privatkopiering, som skall stå för den ekonomiska kompensationen. Det finns inget som hindrar att kostnader för PKE enligt gängse ekonomiska principer övervältras på kunderna, som också tjänar på att det finns en rätt till privatkopiering, på samma sätt som alla andra kostnader i verksamheten.

Att det är en kompensationsordning innebär att den är avsedd att ge åtminstone minimal kompensation för ett inkomstbortfall. Det är tex inte fråga om att översätta antalet sålda CD-R till fullpris för kommersiella CD-inspelningar. Ramarna är istället satta så att man med hänsyn tagen till ett antal olika omständigheter att kan hävda att kompensation ges för vad som rimligen skulle vara en realistisk sänkning av det kommersiella utfallet.

De typer av material som kompenseras för är främst musik, film och TV, men även andra, i lägre grad privatkopierade, verk är ersättningsgilla.

5 "Stim-modellen"

Stim lanserade våren 2007 ett förslag till lösning på problemet med att musikkapare går miste om ersättning när musik sprids olagligt på internet. Modellen utgör ett internetabonnemang som gör det lagligt att ladda ned all musik på internet. Stim vill genom modellen göra det möjligt för nätoperatörerna att erbjuda sina kunder ett abonnemang som gör dem till lagliga musiksurfare.

Stims förslag innebär att den som lagligt vill kunna ladda ned musik för privat bruk ska kunna välja ett internetabonnemang, som tillåter detta mot en högre månadsavgift. Extrakostnaden för "fri fildelning" skulle stå i proportion till det samlade nyttjandet av musik på nätet.

Abonnemanget skulle ge laglig tillgång till all musik på internet. Det hela blir möjligt genom att internetoperatören sluter ett licensavtal med Stim och andra rättighetshavare, på samma sätt som radiokanaler, affärskedjor och idrottsanläggningar redan gör. Operatören blir på så sätt en mellanhand som erbjuder sina kunder en licens, som innebär att de får ladda ned STIM:s repertoar vid användning av den aktuella operatörens nät.

Stim-modellen även på andra konstområden

Stim-modellen skulle kunna utvecklas till att gälla även andra verk och prestationer än musikaliska, genom att internetanvändare erbjuds att schablonmässigt betala för sin kulturanvändning på bredbandsfakturan, på samma sätt som vid betalning av ett kabel-tv-abonnemang. I Kulturskaparnas SIFO-undersökning uttrycker fler än sju av tio tillfrågade stöd för en sådan lösning.

Lösningen förutsätter att internetoperatörerna är beredda att bidra genom att teckna licenser för sina kunders räkning och omsätta detta i nya abonnemangsformer, det vill säga nya erbjudanden som ersätter eller kompletterar dagens utbud av hastigheter och bindningstider.